

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

CEL I ZAKRES EWIDENCJI ZABYTKÓW RUCHOMYCH

Warszawa 2011

CEL I ZAKRES EWIDENCJI ZABYTEKÓW RUCHOMYCH

Obowiązkiem społeczeństwa jest ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego. Podstawą wszelkiej ochrony jest rozpoznanie i udokumentowanie zabytków architektury i budownictwa, zabytkowych cmentarzy, parków, zespołów urbanistycznych i ruralistycznych. Dlatego jest ono jednym z kluczowych zadań nie tylko służb konserwatorskich.

Bez wiedzy o zasobie i stanie zachowania dziedzictwa kulturowego nie jest możliwe właściwe działanie służb konserwatorskich. Podstawą tej wiedzy jest ewidencja i dokumentacja zabytków, którą należy traktować jako pracę ciągłą, planowo rozłożoną na kolejne lata.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz.U. RP 2003 nr 162, poz. 1568, z późniejszymi zmianami) wymienia krajową, wojewódzką i gminną ewidencję zabytków. Obowiązek jej prowadzenia nakłada odpowiednio na Generalnego Konserwatora Zabytków, wojewódzkich konserwatorów zabytków oraz wójtów, burmistrzów, prezydentów miast. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. RP 2011, nr 113, poz. 661) określa sposób prowadzenia ewidencji zabytków oraz prezentuje obowiązujące wzory kart ewidencyjnych dla obiektów wpisanych do rejestru zabytków, obiektów niewpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów gminnej ewidencji zabytków.

Objęte ewidencją „zabytki ruchome” to głównie **dzieła sztuki, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, prezentujące minione kierunki artystyczne**. W wyjątkowych przypadkach ewidencja obejmować może również obiekty (nie będące w pełni dziełami sztuki) mające wysoką wartość historyczną i naukową, będące świadectwem poziomu kultury materialnej. Mogą to być zarówno zachowane w nielicznych egzemplarzach wytwory sztuki ludowej i rękodzieła oraz inne obiekty etnograficzne, zwłaszcza charakterystyczne dla poszczególnych regionów kraju, ponadto instrumenty muzyczne, przedmioty zgromadzone w kolekcjach, numizmaty, pieczęcie, medale i ordery, militaria, pamiątki historyczne czy przedmioty związane z wybitnymi osobistościami lub instytucjami. W miarę zbliżania się do współczesności,

dokumentowane obiekty poddawane winny być coraz ostrzejszej selekcji, wyłaniającej te o szczególnej wartości artystycznej, historycznej czy naukowej bądź będące dziełami wybitnych twórców współczesnych.

Spośród wymienionych wyżej dzieł na kartach zabytków ruchomych należy ewidencjonować przede wszystkim obiekty stanowiące **wyposażenie architektury**, czyli dzieła ruchome malarstwa, rzeźby i rzemiosła artystycznego, przeznaczone do określonego wnętrza (m.in. również te związane ze sztucznym oświetleniem, jak różnego rodzaju świeczniki i lampy).

Ewidencja „zabytków ruchomych” obejmuje również obiekty, należące do **wystroju architektonicznego** a będące stałymi elementami dekoracji architektonicznej a także **niektóre z obiektów należących do tzw. małej architektury**. Ponieważ ich „ruchomość” jest problematyczna, konieczne jest tutaj więc precyzyjne określenie, które z nich powinny być dokumentowane na kartach ewidencji zabytków ruchomych, które zaś nie.

- Mianem dekoracji architektury (wystroju architektonicznego), określa się elementy zdobnicze, związane na stałe z budowlą, umieszczone wewnątrz i na zewnątrz obiektu. Mogą to być zarówno elementy czysto architektoniczne pełniące rolę konstrukcyjną, jak i wolnostojące rzeźby zdobiące nisze lub attyki, czy połączone na stałe z architekturą płaskorzeźby, malowidła ścienne, mozaiki i detal architektoniczny (najczęściej sztukatorski). Pojęciem detal architektoniczny, określa się tutaj takie fragmenty wykończenia architektury jak np. tralki w balustradzie, fryzy, dekoracyjnie opracowane gzymsy, obramienia otworów okiennych i drzwiowych.

Obiekty należące do tak rozumianego wystroju architektonicznego (detalu architektonicznego), jeżeli mają znaleźć się na kartach zabytków ruchomych muszą w pełni posiadać charakter indywidualnych, niepowtarzalnych twórców artystycznych !

- Tylko wówczas konstrukcyjne elementy architektury (rzeczywiste lub pozorne), takie jak kolumny, pilastry, gzymsy, żebra sklepienne, zworniki, sklepienia czy klatki schodowe itp., mogą zostać włączone do ewidencji „zabytków ruchomych”. Podobnie rzecz się ma z wszelkimi elementami plastycznymi ścian, takimi jak balkony,

parapety, czy balustrady oraz stałymi elementami wyposażenia architektury, jak stolarka, ceramika czy kowalstwo architektoniczne. W takim przypadku ewidencja „zabytków ruchomych” dotyczyć może również takich obiektów jak schody, stropy, posadzki, empory, chóry muzyczne, boazerie, drzwi i okna (wraz z indywidualnie opracowanymi kartami dotyczącymi ozdobnych oszkleń i okuć) oraz kafle, dekoracyjne wykończenia urządzeń grzewczych i instalacji odprowadzających wodę opadową. Zaznaczyć tu trzeba, że przy typowaniu wyżej wymienionych elementów do opracowania na kartach zabytków ruchomych należy brać pod uwagę zwłaszcza wysokie walory artystyczne zdobiącej ich dekoracji.

- Terminem mała architektura, określa się niewielkie, nieruchome obiekty, trwale związane z gruntem, będące elementami zagospodarowania terenu. Na kartach zabytków ruchomych, ewidencjonowana powinna być tzw. mała architektura o **charakterze czysto dekoracyjnym** oraz **tzw. niekubaturowe obiekty budowlane**, czyli takie które nie mogą w swym wnętrzu pomieścić swobodnie stojącego, dorosłego człowieka (mniej niż ok. 1 m² podłogi). Mogą to być więc zarówno rzeźby ogrodowe (nawet jeśli pełnią funkcję fontanny), wazony dekoracyjne, pomniki, figury przydrożne, zegary słoneczne, wolnostojące słupy i obeliski oraz niekubaturowe kapliczki przydrożne.

Terminem mała architektura, określane bywają również te **stałe elementy wyposażenia wnętrza**, które poprzez projekt, dekorację czy konstrukcję wyraźnie wiążą się ze światem architektury. Należą do nich ołtarze, różnego rodzaju struktury i nastawy ołtarzowe, organy, ambony, chrzcielnice, nagrobki, epitafia przyścienne czy obiekty związane z ogrzewaniem takie jak kominki czy piece kaflowe. Wszystkie one podlegają ewidencji na kartach zabytków ruchomych.